

חפץ חיים | הלכות לשון הרע | כלל ד' - סעיף יא'

ודע עוד עקר גדול בעניינים אלו, אם אחד רוצה להכניס את חברו בענייניו, פגון, לשכרו למלאכתו או להשתתף עמו או לעשות שדוּף עמו וכל פהאי גונא { וכל כיוצא בזה }, אפלו לא שמע עליו עד עתה שום רעה, אפלו הכי { פרוש: אעפ"כ } מתר לדרוש ולחקר אצל אנשים על מהותו וענינו, אף דיכול להיות, שיספרו לו גנותו, אפלו הכי מתר, כיון דכונתו לטובת עצמו לבד, כדי שלא יצטרך אחר כך לבוא לידי הזק ולידי (מד) מצה ומריבה וחלול ה', חס ושלום. אך נראה לי, שצריך שיוודיע למי ששואל מאתו עליו, שרוצה לעשות שדוּף עמו או כל עניני השתתפות וכנ"ל, ובזה לא יהיה עליו שום חשש אסור לא מפני שאלתו, שהוא אין מתכוון לגנותו רק לטובת עצמו כאשר בארנו, (אך יזהר שלא יאמין את תשובתו בהחלטה מפני קבלת לשון הרע רק דרך חשש בעלמא לשמר את עצמו), וגם אין לו שום אסור מפני תשובת חברו דנימא דעבר בזה על "לפני עור לא תתן מכשול", כי אף אם יספר עליו חברו את עצם גנותו, אין הוא עושה בזה אסור גם כן, כיון שגם הוא אינו מתכוון בתשובתו לספר גנותו של חברו, רק הוא אומר האמת בכדי להיטיב עם זה השואל מאתו עצה בענין זה, כאשר בארנו במקום אחר, דזה מתר מן הדין, אך מאד יזהר שלא לגזם את הדבר, יותר מכפי שהוא יודע את ברור הדבר, ועוד איזה פרטים הנצרכים לזה, ועין לקמן בכלל ט' בהלכות רכילות מענין זה * . אבל אם לא יודיע לחברו את סבת דרישתו, ויעשה עצמו כמתנכר, כדי שיוודע לו בטוב מהותו של אותו האיש, נראה פשוט דעובר בזה על "לפני עור", שעל ידו יעשה חברו אסור אם יספר עליו דברים של דפי אפלו אם אמת הוא, כאשר בארנו במקום אחר, דאסור לשון הרע הוא אפלו על אמת לכל הפוסקים, ולא נתן להאמר רק אם מכון שעל ידי ספורו בגנותו, (מה) יצמח מזה טובה לאחר, אבל בלאו הכי לא, ואף שעל ידי ספורו נסבב טובה לאחר, מפל מקום (מו) הוא לגנותו התכוון, על כן צריך לעשות כמו שכתבנו ** .

* הגה"ה: עוד זאת צריך לזהר מאד, שלא ידרש את מהותו וענינו אצל מי שהוא משער שהוא שונאו, ואפלו איננה שנאה גמורה, רק שגם הוא באותו אמנות ובאותו עסק, כידוע, בעונותינו הרבים, שכל אמן וכו', כי מלבד שלא יבוא לו שום תועלת מזה, דרגיל הוא לשקר לגמרי או לפחות לגזם את הדבר מחמת שנאתו, עוד הוא מביאו בזה ללשון הרע גמורה, כי הוא בודאי יכון בתשובתו מחמת שנאה, הגם שיאמר לך בפיו, שתשובתו איננה מחמת שנאה, רק שלא יוכל לראות ברעה שיגיע על ידי זה אבל בלבו לא כן יחשוב.

ואולם באמת אין אנו צריכין לתשובה זו כלל, שכאשר יבוא לחברו ויאמר לו אחי אמר לי ענין אחד שאני רוצה לדרש מעמך, ולא תגזם את הדבר, רק תאמר לי כפי מה שאתה יודע, ולא יהיה עליך אסור אם תגלה לי כי כונת שנינו הוא רק לתועלת ולא לגנות למי, ואני מבטיחך שלא יודע ממני דבר, ואחר כך יציע לו את הענין, בודאי ישיב לו האמת בזה. ורב העולם נכשלים בזה, בעונותינו הרבים, בענין שדוּף וכדומה שרוצים לידע עצם מהותו של המשתתף עמם, ורוצים לדרש ולחקר, הם מתנכרים ועושין עצמן כאלו אין נוגע להם מזה שמץ דבר, ועושין בזה אסור שמביאין את חבריהן ללשון הרע, ועוד יותר עושין שאין מתחילין לשאל על מי שרוצים להשתתף עמו, רק על אנשים אחרים, הכל כדי שלא יבינו שיש להם שום נגיעה בזה, ומתוך זה מביאין לחבריהם לדבר לשון הרע גמורה על הרבה אנשים, שאין שום תועלת נצמח מזה, על כן צריך לעשות כמו שכתבנו. אך בעצם הדין איך להשיב ומתי להשיב וכל פרטיו יתבאר לקמן, אם ירצה ה', בחלק ב' כלל ט' בארכה.

חפץ חיים | הלכות לשון הרע | כלל ד' - סעיף יא'

וכן יקרה כמה פעמים, שאחד דורש על בנו או קרובו, הדר בעיר אחרת, את מצבו וענינו, ובתוכם שואל גם כן על תורתו, אם הוא לומד עדין או לא, הנה על פי דין הוא כך, אם דעתו בשאלתו הוא כדי שיהיה מזה תועלת על להבא, דהינו, אם יודע לו שפרש מן התורה, יזרזנו על להבא, בודאי מתר ונכון הדבר, וגם הנשאל צריך להשיב לו האמת (וכזה איתא בערכין ט"ז: הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי וכו'), ובלבד שיודיענו השואל מתחלה שהוא קרובו ורוצה לידע האמת, שבזה יוסר עון לשון הרע מן המשיב ו"לפני עור" מן השואל, אבל מה שרגילין העולם, כשאחד עוקר דירתו מעירו לעיר אחרת, ואחר כך כשרואה את אחד מעירו הראשונה הוא חוקר ודורש אחר כל אנשי העיר בכלל, ובפרט על מצבם ותהלכותם בדברים, שבין אדם למקום ובבין אדם לחברו, אם הם לטובה או לרעה, ובפרט שואל על בני בעלי בתים בעלי תורה, אשר היו לפניו, האם לומדים עדין תורה או פרשו הימנה, ובספור כזה אין שום התר מהתרים הנ"ל, כי השואל אין כונתו כדי שילך אחר כך ויוכיח את אנשי עירו הישנה, ובפרט המשיב לו בודאי אין כונתו לזה, וספור כזה הוא מערב בלשון הרע מראשו ועד סופו, כי הוא דורש אחר כל אחד ואחד מאנשי עירו, ויש לו מדה מיחדת על כל אחד ואחד איך לתארו ביראת ה' יתברך ואיך להגבילו במדותיו.

הבט נא וראה למעלה בהפתיחה כמה לאוין ועשין עובר, כשמספר או מקבל לשון הרע על אחד מישראל, ובפרט בהספור הנ"ל, כל שיתרבו האנשים בעיר, ויתרבה הספור ירבו הלאוין והעשין עליו. ועל כל אחד ואחד יצטרך לתן דין וחשבון, על כן השומר נפשו ירחק מזה עד מאד.

באר מים חיים

(מד) מצה ומריבה. וראיה לזה ממה שאמרו בשבועות (דף ל"ט) דאם רוצה לישבע אומרים להם סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה וקפריך הגמרא בשלמא ההוא דמשתבע איסורא קעביד אלא ההוא דמשביעו אמאי ומשני שבועת ה' תהיה בין שניהם מלמד שהשבועה חלה על שניהם והובא זה בח"מ בסימן פ"ז ס"ך וע"י ברש"י שם שפירש שלא דקדק למסור ממונו ביד נאמן ועל ידי זה בא לידי חילול השם הרי דמשמע מרש"י דאפילו אם האמת עם המשביע אפילו הכי הוא נקרא רשע ונענש על זה על שלא דקדק מתחלה לידע אם הוא נאמן, ומוכרח דכונתו דהיה לו לדרוש ולחקור אחרי מהותו של שותפו אם איש נאמן הוא ולא למהר ולהשתתף עמו, דאין לומר דכונת רש"י דהיה לו למסור ממונו ביד מי שהוא מפורסם בעיר לאיש נאמן שלא יצטרך לדרוש ולחקור אחריו, דאם כן אם אין איש כזה באותו מקום ישתנה הדין שלא יוכרז עליהם סורו נא וכו' וזה לא נזכר בשום פוסק, אלא ודאי כמו שכתבנו דמותר ונכון מאד לדרוש ולחקור לכתחלה ואין בזה משום מביא את עצמו ללשון הרע.

ואין לדחות דאימא פירוש הגמרא כפירוש הגהות מיימוני הובא בבית יוסף שם ובביאורי הגר"א דכונת הגמרא היא דאין השבועה יוצאת מבין שניהם בלא עונש, דאם השבועה היא שקר העונש הוא על הנשבע, ואם משביעו לחנם העונש הוא על המשביעו, דזה אינו דעת כהן לא מצינו רק שלדבריהן אינו נקרא רשע במה שלא דקדק אחריו מתחלה ואין עליו עונש שבועה, אבל לא מצינו שיחלוקו על רש"י ולומר דאסור לחקור אחר זה לכתחלה, ולמה לנו לעשות ביניהם פלוגתא רחוקה. ועוד דאם כן לא שבקת חיי לכל בריה, דאין סברא שתכריח אותו התורה להשתתף עם איש

חפץ חיים | הלכות לשון הרע | כלל ד' - סעיף יא'

אשר לא נדע מתמול שלשום את מהותו בלי דרישה וחקירה אחריו. ועוד שעל ידי זה יוכל לבוא אחר כך לידי מצות ומריבות גדולות, וזה ידענו שכל נתיבותיה שלום, וגדולה מזה מצינו ביבמות (דף פ"ז ע"ב) מכח הפסוק זה עיי"ש אלא ודאי כמו שכתבנו

(מה) יצמח מזה. וכאשר נבאר לקמן בכלל י' ובחלק ב' בכלל ט' בארוכה.

(מו) הוא לגנותו התכוין. והרי זה דומה לנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה דאמרינן בנזיר דצריך כפרה, וגם על זה שייך לפני עור כדמשמע בקדושין (ל"ב ע"א) בתוספות ד"ה דמחיל ליה ליקריה עיי"ש. ועוד נוכל לומר בפשיטות דזה מיקרי עלה בידו בשר חזיר משום דמשמע בכ"מ דבענינים כאלו תלוי העיקר בכוונה כאשר מבואר בבבא מציעא (דף נ"ח ע"ב) בגמרא לא צריכא אף על גב דדש ביה בשמיה ועיין ברש"י שם שפירש ולא הגיע לו שום ביוש אפילו הכי הוא לגנותו התכוין, הרי דעל כונתו בלבד איבד חלקו לעולם הבא, ולא יהא עדיף הכא מהתם על כל פנים לענין עצם האיסור, ועיין בחו"מ סימן תכ"א בהג"ה לענין היכא דלא נתכוין לבייש אותו.